

---

Dauchy (Serge) en Demars-Sion (Véronique), eds. *La femme dans la cité. Entre subordination et autonomie. Normes et Pratiques. Textes réunis et présentés par Jean-Paul Barrière en Véronique Demars-Sion*

Karen Celis

---

**Citer ce document / Cite this document :**

Celis Karen. Dauchy (Serge) en Demars-Sion (Véronique), eds. *La femme dans la cité. Entre subordination et autonomie. Normes et Pratiques. Textes réunis et présentés par Jean-Paul Barrière en Véronique Demars-Sion*. In: Revue belge de philologie et d'histoire, tome 84, fasc. 2, 2006. Histoire medievale, moderne et contemporaine - Middeleeuwse. moderne en hedendaagse geschiedenis. pp. 486-488;

[https://www.persee.fr/doc/rbph\\_0035-0818\\_2006\\_num\\_84\\_2\\_7287\\_t1\\_0486\\_0000\\_3](https://www.persee.fr/doc/rbph_0035-0818_2006_num_84_2_7287_t1_0486_0000_3)

---

Fichier pdf généré le 17/04/2018

«The Place of Guelders in Scottish Foreign Policy, c. 1449-c. 1542» et de Hugh Dunthorne, «Scots in the Wars of the Low Countries, 1572-1648». Les essais de Ian Blanchard, «Northern Wools and Netherlands Markets at the Close of the Middle Ages» et de William J. Pike, «The Impact of North Sea Oil on the Economic Bases of Scotland and the Netherlands: a comparison» sont du domaine de l'histoire économique tandis que ceux de Lorne Campbell, «Scottish Patrons and Netherlandish Painters in the Fifteenth and Sixteenth Centuries» et de Juliet Simpson, «Cross Currents in European Art and Design: parallels between Belgian Art Nouveau and the Glasgow style, c. 1890-1905» traitent de l'histoire de l'art. Pour être complet signalons encore les travaux de Laurant Toorians, «Twelfth-century Flemish Settlements in Scotland»; de Philippe Contamine, «Froissart and Scotland»; de John W. Cairns, «Importing our Lawyers from Holland: Netherlands influences on Scots law and lawyers in the eighteenth century»; de James K. Cameron, «Some Scottish Students and Teachers at the University of Leiden in the Late Sixteenth and Early Seventeenth Centuries» et de Miles Glendinning, «Twentieth-century Social Housing in Scotland, Belgium and the Netherlands».

Les communications présentent dans l'ouvrage s'intéressent donc à des sujets très variés. Bien qu'elles soient toutes d'excellente qualité, elles ne vont cependant pas révolutionner nos connaissances sur l'Ecosse et les Pays-Bas. Elles nous permettent néanmoins d'éclaircir certains aspects particuliers de l'histoire de ces deux pays. Un index des noms de personnes et de lieux complète utilement le travail. – Sergio BOFFA.

### ***Histoire économique et sociale – Economische en sociale geschiedenis***

DAUCHY (Serge) en DEMARS-SION (Véronique), eds. *La femme dans la cité. Entre subordination et autonomie. Normes et Pratiques. Textes réunis et présentés par Jean-Paul Barrière et Véronique Demars-Sion*. Lille, Centre d'Histoire Judiciaire, 2003; één deel in-8°, 163 p. – Om elke verwarring, die zou kunnen ontstaan naar aanleiding van de titel, van meet af aan weg te nemen: dit boek handelt niet over de vrouw in de stad. Het is een bundeling van een aantal bijdragen over het juridische statuut van de vrouw die gepresenteerd werden tijdens een congres over de geschiedenis van de vrouw in de noordwestelijke steden van Europa (vanaf het einde van de Middeleeuwen tot op vandaag), georganiseerd door de onderzoeksgroep Histoire des Villes du CREN-O verbonden aan de Universiteit van Lille III. De focus van de gebundelde teksten is echter veel ruimer dan de stedelijke context en handelt over de rechten van de vrouw in het algemeen.

De akten van het colloquium vormen een “los-vast” geheel van op zich (meestal) rijkelijk gedocumenteerde bijdragen, dat echter lijdt onder de afwezigheid van een bindtekst en een logische indeling. Nochtans bevat de eerste bijdrage van de hand van Scarlett Beauvalet-Boutouyrie (*La femme dans la cité: entre subordination et autonomie. Normes et pratiques: bilan historiographique pour l'époque moderne*, p. 1-12) de elementen voor een dergelijke inleiding en situering van de andere teksten. Ze schetst de centrale problematiek die als een rode draad doorheen de volgende bijdragen loopt: de (evolutie van de) juridische, normatieve norm enerzijds, de juridische realiteit van (sommige) vrouwen anderzijds en vooral het spanningsveld daartussen. Het ware verhelderend geweest indien de bijdragen in de bundel in een inleiding gesitueerd werden ten aanzien van die problematiek. Ook een ander element uit de tekst van Beauvalet-Boutouyrie had nuttig geweest in de gewenste inlei-

ding. Zij schetst de drie fasen in het leven van de vrouw die gekenmerkt zijn door een specifieke juridische normering, te weten haar juridische positie als minderjarig meisje, als gehuwde vrouw en als weduwe. Het definitief celibaat van de meerderjarige vrouw vormt hierop een uitzondering, die evenwel kwantitatief niet zo marginaal was (wat eveneens beklemtoond wordt in de bijdrage van Régine Beauthier en Valérie Piette). Dat overzicht vormt zodoende een relevante situering van de bijdragen waarin de klemtoon ligt op de juridische situatie van de gehuwde vrouw.

De juridische bepalingen betreffende de vrouw vanaf de Middeleeuwen worden in grote lijnen en puntsgewijze weergegeven in de bijdrage van Philippe Godding (*Le statut juridique de la femme dans les villes de l'Europe du Nord-Ouest du XII<sup>e</sup> au XVIII<sup>e</sup> siècle: normes et pratiques*, p. 73-84). De noodzaak om de studie van de juridische bepalingen aan te vullen met gegevens over de juridische praktijk met het oog op het genereren van inzicht in de feitelijke positie van de gehuwde vrouw in de onderzochte periode, wordt ruimschoots geïllustreerd door de bijdragen van Jacques Lorgnier, Virginie Lemonnier-Lesage en François-Joseph Ruggiu. In een zeer gedetailleerd artikel (*A propos de manage et d'ordre public. Femmes en justice à Tournai, cour supérieure des Pays-Bas français (fin XVII<sup>e</sup> -début XXXVIII<sup>e</sup> siècle)*, p. 85-102) toont Lorgnier aan de hand van huwelijksakten aan dat meisjes, vrouwen en weduwen de nadelige juridische bepalingen wisten aan te passen en te ontwijken. Zelfs op het Normandische recht, gekend om haar strenge bepalingen omtrent de juridische situatie van de vrouw, waren in de praktijk afwijkingen mogelijk. Zo toont Lemonnier-Lesage in haar bijdrage (*La femme normande soumise ou associée? Droit et pratiques dans la généralité de Rouen*, p. 103-111) aan de hand van notariële akten aan dat vrouwen als handelingsbekwame en zelfs autonome personen optraden. Het juridische statuut van de vrouw in Engeland vormt het onderwerp van de bijdrage van Ruggiu (*Les Anglaises et le droit à l'époque moderne*, p. 113-131). Het complexe en gelaagde juridische systeem creëerde elk op een specifieke manier openingen voor vrouwen om te ontsnappen aan de nadelen van de juridische bepalingen. Ruggiu wijst tevens op een ander facet van het spanningsveld tussen norm en praktijk, namelijk dat vrouwen bepalingen die de handelingsbekwaamheid van vrouwen beknotten in hun voordeel wisten aan te wenden.

De bijdrage tot de vrouwengeschiedenis van deze studies behoeft geen betoog. Ze vormen een aanvulling van het beeld van de positie van de vrouw in de samenleving na de Middeleeuwen. Een (gender)analyse van de afwijkingen die grotendeels afwezig is in deze bijdragen, had de amendering van het klassieke beeld echter nog een stap verder kunnen brengen. Vooreerst is het onduidelijk welke omvang die afwijkingen in de praktijk aannamen. Problematischer is echter het ontbreken van het "problematiseren" van de afwijkingen: in het geval van welke groepen vrouwen en in welke context werden ze al dan niet getolereerd? Het bestuderen van de grenzen van de deviatie zou niet enkel leiden tot een waarheidsgetrouwere kennis over de geschiedenis van de vrouw, maar tevens een verfijnder inzicht opleveren inzake het mechanisme en de aard van de juridische normering. Een dergelijke analyse zou ook expliciet aandacht moeten hebben voor de genderdimensie van het afwijkende gedrag, met andere woorden voor de mate waarin het afwijken van de norm effectief raakte aan de machtsrelaties tussen mannen en vrouwen.

De bijdragen van Jean-Paul Barrière en van Régine Beauthier en Valérie Piette belichten een ander aspect van de thematiek, met name de evolutie van de rechten van de vrouw in de negentiende en de twintigste eeuw. Barrières artikel (*Femmes, Droit et droits en Europe du Nord-Ouest (XIX<sup>e</sup> - XX<sup>e</sup> siècles)*, p. 13-72) behandelt de rechtsgeschiedenis van de vrouw in Duitsland, Luxemburg, het Verenigd Koninkrijk

en de Scandinavische landen. De bijlagen bij dit artikel bevatten nuttige overzichten van de belangrijkste hervormingen in deze landen, uittreksels van de Franse Code Civil (1804) en een bibliografie betreffende het juridisch statuut van de vrouw opgedeeld per land én thematisch ontsloten. Beauthier en Piette vullen in hun bijdrage (*Egalité civile et société en Belgique. Évolution du Code civil dans sa dimension historique*, p. 141-163) dit beeld aan voor België. Zij betrekken in dit overzicht ook terecht de Belgische vrouwenbeweging. De evolutie in de wetgeving wordt bovendien niet enkel gekaderd als een realisatie van het eisenpakket van de vrouwenbeweging, maar tevens als een aanpassing van de norm aan de praktijk. Zodoende leveren Beauthier en Piette een originele bijdrage tot de analyse van de juridische norm versus de praktijk (én vice versa).

Een buitenbeentje in deze bundel - en dat zowel inhoudelijk als op vlak van diepgang - vormt de bijdrage van Charles Coutel (*Condorcet et le "Droit de cité" des femmes*, p. 133-139). Coutel schuift het argument van Condorcet ten voordele van de politieke rechten van de vrouw (1790) naar voren als oplossing voor wat hij als het cruciale probleem van het actuele pariteitsdebat duidt, namelijk dat het de verschillen tussen man en vrouw bestendigt in plaats van opheft. Coutel vat de pariteitstheorie ronduit fout samen door te stellen dat die, in tegenstelling tot het argument van Condorcet, niet gebaseerd is op de (principiële) gelijkheid van man en vrouw. Hierdoor laat Coutel de kans liggen om een échte dialoog tussen Condorcet en het pariteitsdebat tot stand te brengen.

In zijn geheel vormt deze bundel een waardevolle bijdrage tot de historiografie van de vrouw in Noordwest-Europa en dat zowel wat haar vraagstelling betreft als de onderzoeksresultaten die ze voorlegt. Bovendien leveren de bijdragen de nodige kennis aan om in hopelijk toekomstig onderzoek een meer verregaande genderanalyse te voeren naar de discrepantie tussen juridische norm en praktijk. – Karen CELIS.

DEROSAS (Renzo) et ORIS (Michel), eds. *When dad died. Individuals and families coping with distress in past societies*. Berne, Berlin, Bruxelles, Francfort-sur-le-Main, New York, Oxford, Vienne, Peter Lang, 2002; un vol. in-8°, x-496 p. – Les seize contributions présentées dans ce volume ont vu le jour à la faveur d'un colloque tenu à Venise les 23 et 24 mai 1998. Celui-ci s'inscrivait dans le cadre du vaste projet EurAsia sur l'histoire de la population et de la famille. La mort du père est un moment crucial qui affecte à tous égards la cellule familiale, qu'elle soit nucléaire ou élargie, voire transforme sa structure. L'objectif des auteurs, comme l'exposent R. Derosas et O. Saito dans leur introduction (p. 1-13), est de favoriser la comparaison en profondeur de systèmes familiaux différents et ce tant du point de vue social qu'économique, démographique ou culturel. Le regard se porte aussi bien sur des villes que des villages situés dans neuf pays d'Europe, la Chine et le Japon. Une attention particulière est accordée aux effets démographiques qu'entraîne le décès du père sur les survivants, une plus grande exposition en matière de mortalité différentielle, les questions du remariage et de l'émigration. Le veuvage et le sort des orphelins sont également traités dans plusieurs communications. Beaucoup de celles-ci font appel à une modélisation très poussée et à la «event history analysis», l'analyse statistique multivariée d'itinéraires de vie, afin d'estimer le poids de différents facteurs explicatifs. La complexité et la longueur des recherches contraignent à travailler souvent sur de minces échantillons, ce qui, beaucoup d'auteurs l'accordent volontiers, pèse naturellement sur leurs conclusions, qui restent dès lors provisoires.